

# Matti Mäkelän muistelmat

MATTI VIRTANEN

Kirjallisuuden monitoimimies Matti Mäkelä on julkaissut yli 20 kirjaa, ollut kirjallisuuskriittikkona ja kolumnistina monissa lehdissä, pitkään *Aamulehdessä* ja *Helsingin Sanomissa*, vetänyt kymmenen vuotta Pekas-akatemiaa Kotkassa ja kiertänyt kysyttyä puhujana erilaisissa tilaisuuksissa. Muistelmisaan Mäkelä käy läpi uransa ja yksityiselämänsä vaiheet tarkasti. Teksti on yhtä vetävää ja lennokasta kuin hänen esseissään, ja se on täynnä Mäkelän omaperäistä ja välillä hykerryttävän absurdia huumoria.

Mäkelä on myös tutkija. Vuonna 1986 Otava julkaisi tuolloin 35-vuotiaan Mäkelän lisensiaattityön pohjalta tiivistetyn pienen kirjan *Suuri muutto 1960–70 -lukujen suomalaisen proosan kuvaamana*. Luin sen silloin tuoreeltaan ja järkytyin: tajusin eläneeni radikalisoituneen, kaikesta vanhasta irtiottavan ja kansainvälistyvän nuorison sisäisessä kuplassa, jolle silloisen murroksen alle jääneet edustivat kulttuurista ja poliittista ja aika lailla järjenvastaiselta tuntuva taantumusta.

Mäkelä osoitti, äkisti 1970-luvun taitteen molemmin puolin nousseen mittavan maaseuturomaanien aallon analyysin avulla, mistä oli kysymys. Sodan jälkeen valtio järjesti sotilaiden maatomille ja siirtolaisille maata, jolle nämä usein itse raivasivat pelot kylmään korpeen. Seurasi innostunut jälleenrakennuskausi, ja vaikka toimeentulo oli niukkaa, eteenpäin koko ajan men-

tiin. Tulevaisuus oli toivoa täynnä, mikä tuotti myös suuret ikäluokat. Sitten tulivat traktori, moottorisaha, maatalouden kaikkinaisen koneistaminen – ja ylituotanto. Pientilat eivät elättäneet, ja valtio keksi pakon edessä keinon: pellonvarauslain. Tämä ”pakettipeltolaki” räjäytti sekä poliittisen että kirjallisen pankin.

Pelkistäen: isänmaataan henkensä kaupalla puolustaneet sotilaat saivat sodan jälkeen valtiolta maata, raivasivat suuren optimismin vallassa omat peltonsa ja kasvattivat isot lapsijoukkonsa, kunnes tekninen kehitys teki heidän pientiloistaan elinkelvottomia. Tämän kehityksen pelkisti ja kärjisti pakettipeltolaki: valtio kertoi, että parhaiten veteraanit hyödyttäisivät yhteiskuntaa olemalla tekemättä mitään.

Ilmajoella sotaveteraani-pienviljelijän perheeseen vuonna 1951 syntynyt Mäkelä kykeni taustansa takia kirkkaasti näkemään tämän kehityksen punaisen langan, mitä 1970-luvun maaseutuproosa todisti. Mäkelän muistelmassa rakentuva elämäankaari pelkistää monin tavoin ne ”luokkaretken” onnistuneesti tehneiden ristiriidat ja tunnot, jotka Mäkelän sukupolvi on läpikäynyt. Lähtökohdasta on monilla sama kuin Mäkelällä: ”Olen ennen kaikkea tasa-arvon ja tulevaisuuden toivon lapsi, niin kuin meidän sukupolvemme on.” Koulutususko oli vallannut sodan jälkeen myös syrjäkylät: ”Haave herraksitulosta ja sen suomista rikkauksista

---

Matti Mäkelä  
Pitelemätön  
Matti Mäkelän muistelmat  
Siltala, 2019

oli keskeinen, innoittava haave.” Mäkelän haaveita ruokki myös kylän rikkain isäntä, joka sanoi, että Matista voisi tulla vaikka presidentti. Myöhemmin Mäkelä huomasi, ettei hän ollut ainoa, jolle moista ennustettiin:

”Myötehäveten tajusin, että papin, tuomarin ja lääkärin ohella myös presidentti oli tavallinen, tai ei ainakaan aivan tavaton lupaus hyväpäisen maalaislapsen tulevaisuudesta. Ja onhan tuota pakkomielleltä toteuttanut esimerkiksi Paavo Värynen koko elämänsä.”

Niinpä haave herraksitulosta työnsi Mäkelää aluksi lakitieteen suuntaan, mutta voiton vei nopeasti omasta itsensä kummunnut halu suomalaiseen kirjallisuuteen ja pian kirjallisuustieteen laitokselle. Mäkelä oli tajunnut, että hän halusi aidosti tulla kirjailijaksi, vaikkei se pikavoittoja luvannut.

Mäkelän tausta ja varhaiset motiivit selittänevät sitä vuoristorataa, jolla hänen persoonansa ja myös tekstit ovat kulkeneet. Pitkin kirjaa toistuu, että Mäkelä sanoo olevansa (edelleen) ujo maalaispoika, joka jatkuvasti epäilee kykyjään ja jolla on vaikeuksia sopeutua urbaaniin kulttuuriin. Toisaalta hänellä on euforisia suuruuskuvitelmiä, joissa hän kokee teks-

teissään ”uudistaneensa suomalaisen kirjallisuuden kokonaan”. Kun nämä tuntemukset saattavat vaihdella muutamin tunnin välein, Mäkelän ensimmäinen vaimo kerran kysyi, onko Mäkelällä mahdollisesti kaksisuuntainen mielialahäiriö. ”Vähintään kaksisuuntainen”, Mäkelä vastasi.

Samantapainen kaksijakaisuus selittää Mäkelän paria kuuluisinta ja eniten polemiikkia herättänyttä tekstiä. Nimiessee kokoelmassa *Kaksi vaimoa* teki Mäkelästä vuonna 1995 hetkessä kansallisen kuuluisuuden, ja vastaanotto piti Mäkelää vastuutoman sovinnistina ja moraalin rappeuttajana. Seuraavan kokoelman ”Maallinen onni” -essee puolestaan palautteen mukaan osoitti, että Mäkelä rehvasotelee taloillaan, autoillaan ja varakuudellaan.

Muistelmakirjassaan Mäkelä vakuuttaa, että nuo molemmat tekstit ovat lähinnä synnintunnustuksia. Hänen isoisänsä ja isänsä olivat rauhansanalaisen lestadiolaisen liikkeen maallikkosaarnaajia, ja vaikkei Mäkelä heidän uskoaan jaakaan, mieleen on lujasti iskostunut synnintunton tunteita väärin tehdystä. Ja ainoa tapa, jolla synnintunnosta voi vapautua, on julkisesti tunnustaa, mitä on tullut tehdyksi. Niinpä Mäkelä kirjoitti julki keskeiset syntinsä. Mäkelän isä näyttää olevan Mäkelälle yhä edelleen vaikuttava tausta-

hahmo. Mäkelä väitteli 65-vuotiaana tohtoriksi (*”Tämä ei ole taidetta”*, Siltala 2016), ja yksi tärkeimmistä perusteluista oli tämä:

”Isä kunnioitti Mauno Koivistoja siksi, että tämä oli opiskellut hellahuoneesta ’niin korkealle kuin Suomessa voi’. Nyt olen tehnyt saman eli saavuttanut sen isän kunnioituksen, jota jokainen lapsi haluaa. Hän ei tosin ehtinyt sitä nähdä, niin kuin ei äiti ylioppilaaksi tuloani, mutta minä sain asiasta rauhan.”

Tärkeä ja pitkäaikainen kaiveriporukka Mäkelälle on ollut ”hiihtoseura”, johon kuuluivat WSOY:n silloisen kustannuspäällikön Touko Siltalan kutsutut Kari Hotakainen, Hannu Raittila, aluksi Jari Tervo ja satunnaisesti Harri Haanpää. Kerran vuodessa ryhmä on suunnannut viikoksi Lappiin, nyt jo yli 20 kertaa. 1990-luvun lopulla Mäkelä pohdiskeli päiväkirjassaan vakavasti, miten kahden entisen WSOY:n runoilijanuorukaisen, Jari Tervon ja Kari Hotakaisen, olisi aivan mahdollonta saada proosalleenkaan lukijakuntaa, vaikka nimiä alkivat ollakin – heidän ikäluokkansa pojathan pelaavat vain tietokonepelejä eivätkä lue nykyään mitään.

Poliittisesti Mäkelä on ollut ja on sitoutumaton, vaikka kerran keskusta pyysi häntä EU-ehdokkaakseen. Kaikki oli jo sovittu puoluesihteerin Timo Laanisen

kanssa, ja Hotakainen luvannut lähteä Mäkelän ”vaalipäälliköksi”, mutta sitten keskustan sisäinen suhmurointi romutti hankkeen.

Mäkelän muistelmakirja jatkautuu kahteen osaan, ensimmäiseen ja toiseen elämään. Mäkelä sai sydänkohtauksen tammiukuussa 1995 ja joutui kymmeneksi vuorokaudeksi teho-osastolle. Tästä pelästyneenä Mäkelä päätti hoitaa sydänvajojaan elämäntapojaan muuttamalla. Kaksi vuotta tämä onnistui, mutta 1997 oli pakko mennä ohitusleikkaukseen. Siitä toivuttuaan Mäkelällä alkoi uusi elämä 2000-luvulla: avioliitto nykyisen vaimon Helmi Järviluoman kanssa, muutto Pohjois-Karjalaan lähelle Joensuun yliopistoa, jonne Helmi oli valittu kulttuurintutkimuksen professoriksi. Samoihin aikoihin valmistui Mäkelän hieno ja mitattava elämäkerta Toivo Pekkases-ta nimellä *Leveäharteinen ajattelija* (WSOY 2002). Sen jälkeen Mäkelältä on ilmestynyt vielä 11 kirjaa.

Vuonna 2018 Mäkelällä todettiin maksasyöpä, ja ennuste oli aluksi synkkä. Kirjan lopussa Mäkelä kuitenkin kertoo, että myöhemmissä testeissä syöpä on käyttäytynyt oudosti, välillä häviten ja sitten taas ilmaantuen. Kirja päättyy tuttuun toivon ja huolen kaksijakaisuuteen.